

Biografistyka Pedagogiczna
Rok 5 (2020) nr 1
ISSN 2543-6112; e-ISSN 2543-7399
DOI: 10.36578/BP.2020.05.14

Tatiana Krynicka*

Izydora z Sewilli *O narodzinach i śmierci świętych ojców*¹: kompendium biblijnej wiedzy oraz wademekum postępowania chrześcijanina

Isidore Treatise ‘De Ortu et Obitu Ppatrum’: A Compendium of Biblical Information and a Christian’s Vademecum of Conduct

Abstract: Isidore of Seville’s work *On the Lives and Deaths of the Fathers* (De Ortu et Obitu Patrum) contains biographies of outstanding biblical figures ranging from Adam to Titus. As stated in the title and in the introduction, the author describes the ancestry (*ortus*), characters, virtues and achievements (*vita*), and circumstances surrounding the deaths and burials of the biblical heroes (*obitus*), including patriarchs, judges, kings, prophets, Lord’s apostles and pupils. His descriptions tend to praise the heroes, depicting them as persons worthy of being imitated. Isidore strives not only to consolidate and complete the readers’ knowledge of the Holy Scripture, but also to show them how to live in the way the famous biblical heroes lived, serving God and trusting Him. The treatise once again proves Sevillian to be a great teacher and tutor of generations of European readers.

Keywords: Isidore of Seville, Bible, *On the Lives and Deaths of the Fathers*, ancient biography, lives of saints, Noah, Job, Ezekiel.

* Tatiana Krynicka (ORCID: 0000-0002-0538-4205) – dr hab., profesor w Katedrze Filologii Klasycznej na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Gdańskiego, kontakt: filtkr@ug.edu.pl.

1 Tekst tłumaczę, analizuję i cytuję na podstawie wydania: Isidoro de Sevilla, *De ortu et obitu patrum. Vida y muerte de los santos*, introducción, edición crítica y traducción por C. Chaparro Gómez, Paris 1985 (Collection Auteurs Latins du Moyen Âge).

Izidor z Sewilli (ok. 560–636) zapisał się w dziejach europejskiej kultury przede wszystkim jako autor *Etymologii* (*Etymologiae*) – pierwszej średniowiecznej encyklopedii, która zawiera summariusz dorobku antycznych uczonych, badających zarówno świat natury, jak też wszystkie dziedziny ludzkiej działalności – kult bogów, literaturę, prawodawstwo, medycynę, rolnictwo, wydobywanie kruszców oraz sztukę prowadzenia wojny². W dwudziestu księgach i 75 tysiącach haseł³ tego monumentalnego dzieła, które w łacińskiej Europie Zachodniej było najczęściej przepisywaną, komentowaną, cytowaną, a więc najchętniej czytaną książką po Biblii⁴, znajdujemy wiadomości o budowie zdania i ludzkiego ciała, gatunkach dzieł literackich, roślin i zwierząt, o drozofilach, które Izidor nazywa „muszki pijaczki”⁵, oraz o tajemnicach Trójcy Świętej⁶.

„Niewiedza jest matką błędów, niewiedza jest piastunką występków. Grzech osiąga przewagę głównie z powodu niewiedzy”⁷ – stwierdza kategorycznie Sewilczyk. Świadomy, że do obowiązków pasterza Kościoła należy nie tylko dbałość o piękno liturgii i rozwój życia monastycznego, zwoływanie synodów, wspieranie władców i zaradzanie potrzebom ubogich, lecz także troska o duchową oraz intelektualną formację wiernych, stworzył on również inne dzieła, mające na celu kształcenie czytelnika. W bogatej spuściźnie uczonego biskupa wyróżniamy pisma o tematyce teologicznej (doktrynalnej, egzege-

- 2 „Podstawowym dziełem” średniowiecza nazywa *Etymologie* E. R. Curtius, por. *Literatura europejska i łacińskie średniowiecze*, tłum. A. Borowski, Kraków 1998, s. 28.
- 3 Obliczenie za: M. C. Díaz y Díaz, *Introducción general a San Isidoro de Sevilla*, w: San Isidoro de Sevilla, *Etimologías*. Edición bilingüe, texto latino, versión española y notas por J. Oroz Reta, M.-A. Marcos Casquero, t. 1–2, Madrid 1982, t. 1, s. 1–257, spec. s. 189.
- 4 J. Fontaine, *Introduction*, w: Isidore de Séville, *Traité de la Nature*, ed. par J. Fontaine, Bordeaux 1960, s. 1–162, spec. s. 19.
- 5 T. Krynicka, *Pomysłowe mrówki, zawzięte mole i muszki pijaczki: owady w XII księdze „Etymologii” Izzydora z Sewilli*, w: *Owady, robaki, insekty: referaty pokonferencyjne. Materiały z sesji z cyklu „Bestiarium”, 9 kwietnia 2013* [dokument elektroniczny], Gdańsk 2013, s. 31–37, <https://docplayer.pl/5318251-Owady-robaki-insekty-referaty-pokonferencyjne.html>, dostęp: 10.04.2019.
- 6 O zdumiewającej szerokości horyzontów encyklopedysty pisze w związku z tym F. Brunhölzl, *Geschichte der lateinischen Literatur des Mittelalters*, Munich 1975, s. 9.
- 7 Por. Isidorus Hispalensis, *Synonyma* II 65, 700–701, tłum. polskie T. Krynicka, por. Izidor z Sewilli, *Synonimy*, Kraków 2017, s. 88.

tycznej, liturgicznej) i świeckiej (gramatycznej, przyrodniczej)⁸. Znajdujące się na pograniczu pierwszych i drugich *Synonimy (Synonyma)*⁹ są, jak się wydaje, dowodem na to, że w odczuciu Izydora, który potrafił doskonale rozgraniczyć wiedzę o sprawach boskich oraz wiedzę o sprawach ludzkich¹⁰, obie składają się na całość, opanowanie której zapewnia człowiekowi zrozumienie tego, kim z woli Stwórcy jest, a także wypełnienie tej woli – i osiągnięcie szczęścia¹¹. Przekonanie o tym, że wiedza jest wspaniałym, godnym pożądaniam dobrem, znajduje swój wyraz nawet w Izydorowym zbiorze epigramatów, w którym oprowadza on odbiorcę po bibliotece sewilskich biskupów, a także po przyległych do niej lecznicy i skryptorium¹².

Przytłaczająca większość znanych pism Izydora powstała już po tym, jak w 602 r. został on wybrany biskupem Sewilli¹³. Fakt, że potrafił pogodzić liczne obowiązki związane z pełnieniem tego urzędu ze skomponowaniem tak wielu, niekiedy bardzo obszernych pism, można wytłumaczyć tylko tym, że dzielił się z czytelnikami wiadomościami zdobytymi w latach młodości, spędzonej „w cieniu wielkiego starszego brata”¹⁴, biskupa Sewilli Leandra – w szkole (klasztornej lub biskupiej)¹⁵, kościele oraz bibliotece. Teksty biblijne

- 8 O losach i spuściźnie Izydora por. M. Starowieyski, *Izydor z Sewilli (560?-636)*, „Meander”, 22 (1967) s. 452–466; T. Krynicka, *Izydor z Sewilli*, Kraków 2007; A. Ledzińska, *Gramatyka wobec sztuk wyzwolonych w pismach Izydora z Sewilli*, „Origo et fundamentum liberalium litterarum”, Kraków 2014, s. 25–101.
- 9 T. Krynicka, *Izydor z Sewilli*, „Synonimy”: tematyka, styl, źródła dzieła, „Vox Patrum”, 38 (2018) t. 69, s. 405–427, spec. s. 409–410.
- 10 Tejże, *Świat roślin w XVII księdze „Etymologii” Izydora z Sewilli*, Lublin 2007, s. 167.
- 11 Tejże, *Wprowadzenie*, w: *Izydor z Sewilli, Synonimy*, s. 7–18, spec. s. 12–15.
- 12 Por. Isidorus Hispalensis, *Versus*, ed. J. M. Sánchez Martín, Turnhouti 2000, CCL 113A, s. 210–234. Tłum. polskie: *Izydor z Sewilli, Wiersze*, oprac. i tłum. T. Krynicka, „Vox Patrum”, 27 (2007) t. 50–51, s. 565–580.
- 13 J. C. Martín-Iglesias, *Isidoro de Sevilla († 636): obra y memoria*, „Sub vocibus”, https://fil.ug.edu.pl/sites/default/files/_nodes/strona-filologiczny/73250/files/martin-iglesias_isidoro_de_sevilla.pdf, dostęp: 5.04.2019, s. 1–3.
- 14 J. Fontaine, *Isidore de Séville. Genèse et originalité de la culture hispanique au temps de Wisigoths*, Turnhout 2001, s. 101.
- 15 Tegóż, *Isidore de Séville et la culture classique dans l'Espagne wisigothique*, t. 1–2, Paris 1959, t. 3, Paris 1983, s. 7–8; P. Riché, *Edukacja i kultura w Europie Zachodniej (VI–VIII w.)*, tłum. M. Radożycka-Paoletti, Warszawa 1995, s. 307–308.

i liturgiczne, dzieła autorów chrześcijańskich i pogan zapewniały pokarm jego umysłowi; kształtowały osobowość; czytał je wnikliwie, sporządzając przypominające fiszki notatki, które w przyszłości posłużyły mu przy komponowaniu własnych utworów¹⁶.

Zauważmy, że we wszystkich trzech ośrodkach formacji Sewilczyka centralną rolę odgrywała Biblia. To jej słowa stawały się materiałem do nauki czytania¹⁷, rozważane na modlitwie, jednoczyły z Bogiem¹⁸, omawiane, wprowadzały w tajniki prawd wiary¹⁹, komentowane, uczyły szerszego spojrzenia na świat – i na tekst, który przekazuje obraz tego świata²⁰. Dlatego pisma Izydora, które skądinąd służyły czytelnikowi jako kompendia wiedzy teologicznej, gramatycznej i przyrodniczej, dostarczały wiadomości oraz godziwej rozrywki, były podręcznikami łaciny i greki²¹, wprowadzały go także w lekturę Pisma Świętego²².

O *narodzinach i śmierci świętych mężów* to niewielkie (27 kolumn w wydaniu Jacques-Paula Migne'a²³) pismo, na które składa się 85 biogramów wybitnych postaci występujących w Piśmie Świętym od praojca Adama do Tytusa, ucznia i adresata apostoła Pawła²⁴. Izydor prezentuje ich czytelnikowi zgodnie z chronologią biblijnych wydarzeń, w przytłaczającej większości przypadków dedykując poszczególnym osobom pojedyncze rozdziały.

16 J. Fontaine, *Isidore de Séville et la culture*, s. 7–8; M. C. Díaz y Díaz, *Introducción*, s. 182–183.

17 P. Riché, *Edukacja i kultura*, s. 127.

18 Por. Isidorus Hispalensis, *Sententiae* III 8–12, tłum. polskie: Izydor z Sewilli, *Sentencje*, tłum. i oprac. T. Krynicka, Kraków 2012, s. 159–163.

19 Tamże, III 14, strony wydania polskiego: s. 165–166; P. Riché, *Edukacja i kultura*, s. 120–130.

20 H. I. Marrou, *Historia wychowania w starożytności*, tłum. S. Łoś, Warszawa 1969, s. 437–438.

21 T. Krynicka, *Literacki charakter botanicznej wiedzy Izydora z Sewilli: „Etymologie”, księga XVII*, „*Studia Classica et Neolatina*”, 9 (2010) s. 23–36, spec. s. 23, n. 3–4.

22 M. A. Andrés Sanz, „*Bibliothecam compilavit*”: *La Bible d’Isidore de Séville*, „*Connaissance des Pères de l’Église*”, 2016, nr 142, s. 37–50, spec. s. 42–44.

23 Por. PL 83, kol. 129–156.

24 Por. T. Krynicka, *Izydor z Sewilli*, s. 36–38.

Tłumacząc, czego dotyczy przekazywane czytelnikom pismo oraz w jakim celu podejmuje się jego napisania, w przedmowie do traktatu Izydor podaje, co następuje:

W tej książeczce zostały przedstawione narodziny, jak również czyny wraz z rodowodami niektórych świętych i znakomitych mężów; ponadto ze zwięzłością cechującą sentencje opisano piastowane przez nich godności, ich śmierć oraz pogrzeb. Wprawdzie są to rzeczy znane osobom podejmującym się lektury Pisma w całej jego rozciągłości, jednak łatwiej zapadają w pamięć, gdy czytamy je [zebrane] w krótkiej powieści²⁵.

Zapoznanie się z tym urywkiem pozwala poczynić kilka wstępnych, ale istotnych obserwacji. Jak widzimy, Sewilczyk nie kieruje swego utworu do osób nieznających Pisma. Lektura proponowanego czytelnikowi pisemka w żadnym wypadku nie ma zastąpić mu osobistego zapoznania się z tekstem biblijnym, lecz jedynie pomóc w usystematyzowaniu i utrwaleniu zaczerpniętych z niego wiadomości. Takie założenie autora może wydawać się oczywiste, ale wcale nie jest, jeśli zważymy na to, że w innych dziełach, *Etymologiach* czy *Sentencjach* (*Sententiae*), dąży on do przekazania w sposób zwięzły i przystępny wiadomości z obszernych dzieł źródłowych, do których lektury jego czytelnicy nie byli przygotowani ani nie mieli do nich dostępu²⁶. Tymczasem Pismo Święte stanowi w jego odczuciu lekturę obowiązkową dla każdego chrześcijanina, tak ważną, że powinno się przygotować czytelnika do jej podjęcia²⁷, towarzyszyć mu w jej trakcie²⁸, a także wesprzeć na etapie usystematyzowania i ugruntowania nabytych dzięki niej informacji.

25 Isidorus Hispalensis, *De ortu et obitu Patrum*, Praefatio, ed. C. Chaparro Gómez, s. 103.

Tu i dalej tłumaczenia tekstów obcojęzycznych, o ile nie zostanie podane inaczej, pochodzą ode mnie.

26 T. Krynicka, *Świat roślin*, s. 6–7; tejsze, *Wprowadzenie*, w: *Sentencje...*, s. 5–28, spec. s. 8.

27 Między innymi temu mogły służyć *Wstępy do ksiąg Starego i Nowego Testamentu* (*In libros Veteri et Novi Testamenti proemia*), w których Sewilczyk zawarł zwięzłe streszczenia wszystkich biblijnych ksiąg, por. A. Ledzińska, *Gramatyka wobec sztuk*, s. 56–57; T. Krynicka, *Izydor z Sewilli*, s. 35–36.

28 Alegorycznej interpretacji ponad 200 biblijnych postaci Izydor poświęcił utwór *Pewne alegorie Pisma Świętego* (*Allegoriae quaedam Sacrae Scripturae*); komentarze do poszczególnych ksiąg Starego Testamentu zawiera traktat *Wyjaśnienie tajem-*

Zapoznając się z traktatem, upewniamy się w słuszności takiego odczytania wypowiedzi Izydora: cóż powie odbiorcy, nieznającemu Biblii, wzmianka o tym, że Abraham był „dobrowolnym wygnańcem” (6,1), Jakub „ulubieńcem matki, oszustem brata” (8,1), a Symeon „obrońcą pogwałconej czystości” (13,1); czy pojmie, jaki grzech opłakiwał Dawid, ktoś, kto nie poznał losów króla (31,1)? Zauważmy, że w wypadku, gdy czytający nie będzie w stanie zrozumieć przekazu Sewilczyka, może on sięgnąć do tekstu biblijnego, aby znaleźć rozwiązanie swoich wątpliwości. Tak więc autor traktatu umiejętnie wspiera czytelnika w utrwalaniu wiadomości z historii Zbawienia, ale również zachęca go do ich pogłębienia poprzez uzupełnienie ewentualnych braków w wiedzy biblijnej. Ponadto w kilku miejscach traktatu Izydor uzupełnia wiadomości podane wcześniej²⁹. Rzecz jasna, może to wynikać przede wszystkim z troski o uniknięcie powtórzeń, ale efektem ubocznym takiego dopracowania dzieła jest umiejętność odwoływanie się do wiadomości, które czytelnik już posiada.

Stosowane przez Izydora rozwiązania ukazują go jako wytrawnego dydaktyka, który buduje przekaz na wiedzy uprzednio zdobytej przez odbiorców. Jednak Sewilczyk nie tylko kształci czytelnika, lecz również go wychowuje. Z wyjątkiem kilku życiorysów synów Jakuba, nie zawsze zasługujących na pochwałę, ale prezentowanych czytelnikowi z tej racji, że są potomkami patriarchy, przodkami apostołów oraz książętami Izraela³⁰, a także kilku niedopracowanych

nic (Mysticorum expositio sacramentorum) – najważniejsze spośród egzegetycznych pism Sewilczyka. Por. A. Ledzińska, *Gramatyka wobec sztuk*, s. 71–72, 86–89; T. Krynicka, *Izydor z Sewilli*, s. 38–43.

29 Na przykład o Jonaszu „Hebrajczycy przekazują, że jest synem wdowy, którego wskrzesił z martwych Eliasz” (45), o czym Sewilczyk opowiada w rozdziale poświęconym ognistemu prorokowi (sformułowanie za M. Zawadą, por. *Niewyczerpana historia ognistego proroka. Cykl Eliasza i Elizeusza w komentarzu duchowo-mistycznym*, Warszawa 2010): „wskrzesił zmarłego syna niewiasty, której dzban z mąką – dzięki jego mocy – nie opróżnił się, naczynie z oliwą płynęło niewyczerpanym źródłem” (35,2). Więcej o warsztacie pisarskim biskupa erudyty por. T. Krynicka, *Izydora z Sewilli „O narodzinach i zgonach świętych ojców”: kompozycja traktatu „Vox Patrum”*, 40 (2020) t. 73, s. 95–122.

30 Por. Isidorus Hispalensis, *De ortu et obitu patrum* 12: „Ruben, pierworođny syn Izraela, pierwszy wśród braci, gdy chodzi o wiek, ostatni, gdy chodzi o liczbę potomstwa;

(o czym świadczy brak opisu kolei losu) życiorysów proroków³¹, każda z relacji służy przekazaniu wiadomości, ale stanowi też swego rodzaju zbiór wskazówek do postępowania, sporządzony w formie charakterystyki godnej naśladowania postaci. Nieprzypadkowo César Chaparro Gómez zauważa podobieństwo *Narodzin* zarówno z literaturą egzegetyczną, jak też z żywotami świętych³², których twórcy, jak wiadomo, nie tylko dążyli do rozpowszechnienia wiadomości o świętobliwych męczennikach, biskupach, kapłanach, mnichach i władcach – ludziach, dostępujących na oczach czytelnika przeobóstwienia³³ – lecz również pragnęli zachęcić odbiorców do postępowania na ich wzór³⁴. Antyczni biografowie opisywali czyny i zasługi, a także charakter i sposób życia swoich bohaterów, snując przy tym refleksje moralizujące i na różne sposoby – za pomocą bezpośrednich wskazówek, sentencji, anegdot – pouczając czytelnika³⁵. Nawiązując do wypracowanych przez nich wzorców, autorzy żywotów opowiadali o pochodzeniu swoich bohaterów, ich przyjściu na świat, okolicznościach towarzyszących nawróceniu, a także o ich cnotach, cudownych zdolnościach, wyjątkowych czynach, towarzyszących podejmowanym przez nich działaniom boskich interwencji; wreszcie kreślili sceny śmierci (męczeńskiej czy po prostu świętobliwej), pogrzebu oraz dodawali informacje o pośmiertnym kulcie i cudach³⁶. Te motywy znajdujemy również w analizowanym traktacie, pochodzą one jednak z opowiadań o starotestamentalnych patriarchach, sędziach,

ojcowskie łoża zbezczeszczył i rangę, wynikającą z godności pierworództwa, utracił”.
Por. także 15; 19; 21.

31 Por. tamże, 42, 47–48, 56.

32 C. Chaparro Gómez, *Introducción*, w: Isidoro de Sevilla, *De ortu et obitu patrum*, s. 1–101, spec. s. 41–42.

33 Zwraca na to uwagę V. M. Živov, por. V. M. Živov, *Kpatkij clovap' agiogpafičeckix tep-minov*, Moskva 1994, s. 8.

34 C. Chaparro Gómez, *Introducción*, s. 36; I. Velásquez, *La literatura hagiográfica. Presupuestos básicos y aproximación a sus manifestaciones en la Hispania visigoda*, León 2007, s. 79–82.

35 L. Winniczuk, *Rola Neposa w literaturze rzymskiej*, w: Korneliusz Nepos, *Żywoty wybitnych mężów*, wstęp, komentarz i redakcją L. Winniczuk, Warszawa 1974, s. 5–30, spec. s. 19–20.

36 I. Velásquez, *La literatura...*, s. 86–87.

królach, prorokach oraz o żyjących w epoce nowotestamentalnej Marii, matce Jezusa³⁷, apostołach i uczniach Pana. Skomponowane przez Izydora relacje o początkach (*ortus*), kolejach losu (*vita*) oraz śmierci (*obitus*) prezentowanych postaci mają wyraźnie laudacyjny charakter: wyżej wymienionymi motywami antyczni retorzy zalecali posługiwać się, by chwalić ludzi³⁸. Starożytni biografowie, zaznaczymy, z pewnością o tym wiedzieli, naśladowający ich twórcy żywotów oraz nasz Izydor, być może, nie zawsze byli tego świadomi³⁹.

W przytoczonej wyżej przedmowie Izydor dwukrotnie podkreśla, że zamierza ukazać czytelnikowi swoich bohaterów w sposób bardzo lakoniczny: „ze zwięzłością cechującą sentencje”, „w krótkiej opowieści”. Lektura traktatu w rzeczy samej pozwala dojść do wniosku, że na tle bogatej biograficznej tradycji antycznej, zarówno klasycznej, jak też chrześcijańskiej, analizowane pismo wyróżnia m.in. umiejętność autora w godny podziwu sposób przekazać bardzo bogatą treść w bardzo niewielu słowach. Jako przykład ilustrujący powyższe twierdzenie niech posłuży życiorys Noego (*De ortu*, 6). O jego pochodzeniu oraz zgonie Izydor mówi bardzo niewiele (po jednej linijce tekstu w cytowanym wydaniu); w dwóch linijkach mieści się podsumowująca dzieło życia patriarchy oraz jego cnoty charakterystyka, skomponowana z pięciu nominalnych grup syntaktycznych, skupionych wokół apozycyjnych przydawek będącego podmiotem rzeczownika „Noe”; dwanaście i pół linijek zajmuje barwna opowieść o arce, składająca się z trzech wielokrotnie złożonych zdań. Wchodzące w skład pierwszych dwóch spośród nich zdania pojedyncze (10 oraz 4 w pierwszym oraz drugim odpowiednio) są skonstruowane jak zdania stosowane w języku mówionym: jeden czasownik łączy się w nich z nielicznymi (od jednego do trzech) imio-

37 Por. Isidorus Hispalensis, *De ortu et obitu patrum* 66. Zgodnie z zapowiedzią, sformułowaną w przedmowie, większość spośród bohaterów traktatu to „święci mężowie”. Kobiety, których ukazuje Sewilczyk, przeważnie występują w cieniu mężczyzn, towarzysząc im na drodze ku doskonałości lub uczestnicząc w ich upadku. Por. T. Krynicka, *Sylwetki kobiet w traktacie „O narodzinach i zgonach świętych ojców” Izydora z Sewilli*, „Vox Patrum”, 36 (2016) t. 66, s. 197–217.

38 H. Lausberg, *Retoryka literacka. Podstawy wiedzy o literaturze*, tłum. A. Gorzkowski, Bydgoszcz 2002, s. 137–139.

39 I. Velásquez, *La literatura*, s. 49–50.

nami⁴⁰. Odbiorcy łatwiej jest wychwycić główny sens takich wypowiedzi; ich zrozumienie przebiega szybciej i skuteczniej niż przyswojenie zdań rozbudowanych. Skondensowanie tekstu wzmagają się dzięki imiesłowom, stanowiącym semantyczne odpowiedniki zdań podrzędnych okolicznikowych (tzw. *participia coniuncta*); a w trzecim wielokrotnie złożonym zdaniu także dzięki stosowaniu składni *ablativus absolutus* oraz *accusativus cum infinitivo*, będących równoważnikami zdań okolicznikowych i dopełnieniowych. Zapamiętanie przekazywanych treści ułatwia ukształtowanie życiorysu z kunsztownie uporządkowanych członów, których brzmieniowa wyrazistość wynika z powtarzalności zespołów głoskowych, zestrojów akcentowych, leksykalnych jednostek o podobnym brzmieniu. Na szczególną uwagę zasługują liczne aliteracje, homioiplotony i homioiteleutony, skupiające uwagę odbiorcy na zawierających je wyrazach oraz ułatwiające ich zapamiętanie, tworzące wewnętrzne rymy, zapewniające tekstowi spójność oraz śpiewność:

6.1. Noe, syn Lamecha, dziesiąty po Adamie, świata powtórnie stworzonego naprawca i odnowiciel, wyróżniający się sprawiedliwością, w nadziei cierpliwy, w działaniu rozważny; gdy mu nakazano, zbudował arkę, gdy go wezwano, do niej wszedł, [i] ani nie wpadł do wzburzonych bałwanów potopu, ani się nie zląkł huczących wiatrów i grzmiących niebios; niesiony przez gwałtowne fale, w nich się nie zanurzył, sprzymierzył się z węzami i nie przstraszył się dzikich zwierząt; drapieżniki były mu uległe, skrzydlate bractwo mu usługiwało. 2. Wysłał bowiem ptaka, oczekiwał, że powróci, lecz oszukany wiarołomnym podstępem kruka, wychodzi dzięki przysłudze gołąbki, przynoszącej w dziobie zwiastującą pokój oliwną gałązkę. A otworzywszy bramy arki, pozwala dzikim zwierzętom i wszystkim żywym istotom, by przez siedem dni sobie szły, następnie wraz z dziećmi wyszedłszy, chwali Boga i, pełen radości, składa ofiary; jego arka, jak poświadczają dawni pisarze, zatrzymała się w Armenii, na górach Ararat. [Mąż] ten zmarł w wieku 950 lat.

40 L. Szewczyk, *Homilia jako miejsce zastosowania zasad retoryki. Nowe poszukiwanie wzajemnych relacji*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, 36 (2003) z. 1, s. 127–136, spec. s. 128–130.

Jak widzimy, komponowane przez Izydora relacje są niezwykle przemyślane, dopracowane, plastyczne, pobudzają wyobraźnię, aktywizują pamięć, rozwijają empatię, sprawiając, że odbiorca wyobraża sobie ukazywaną postać, współodczuwa z nią w trudach ludzkich zmagania i radości odnoszonego z Bożą pomocą zwycięstwa oraz pragnie ją naśladować. Na zasadzie zestawienia kontrastujących między sobą treści (obfitość Bożych darów – ból ich utraty, srogość doświadczenia – moc wytrwałości doświadczanego, utrata – odzyskanie, próba – nagroda) została skomponowana relacja o życiu Hioba (*De ortu*, 24), jedna z najbardziej dopracowanych w traktacie. Poprzedza ją szereg ubogacyjnych określeniami przydawkowymi apozycji, ukazujący pochodzenie (*ortus*) bohatera (1), a następnie charakteryzujący go jako człowieka pod każdym względem sprawiedliwego (2); składają się na nią zarówno pary kontrastujących ze sobą wyrażań (3), jak też opozycyjne znaczeniowo zdania (4). Zasluguje na uwagę, że Izydor nie zawsze dąży do wyrównania przeciwstawianych sobie elementów, a ich naprzemienna przewaga oddaje niejako zaciętość walki cierpiącego Hioba z kuszącym go złym duchem. Zdecydowana zmiana proporcji na korzyść ustępów, ukazujących wspaniałość Bożej nagrody za wierność sprawiedliwego, zachodzi dopiero w zamykającym relację zdaniu (5), w którym Izydor posługuje się poetyckimi imionami mówiącymi córek Hioba, aby zrekapitulować dzieje męża Bożego⁴¹:

24.1. (1) Hiob, syn Zary, z Bosry, król Idumejczyków, czwarty po Ezawie, następcy Bala, syna Beora, (2) poganin, w wierze wytrwały, w pokorze najdoskonalszy, w gościnności przodujący, w sposobie życia łagodny, w dawaniu jałmużny szczodry, (3) zasobny w dobra, majątku nagle pozbawiony, bogaty w potomstwo, znienacka osierocony; (4) wydany na pokuszenie, lecz przeciwko pokuszeniu uzbrojony w bogobojną wiarę, okrył się chwałą w walce, zachował równowagę ducha w bólu; straty dóbr zniósł, nad zgonem dzieci bolał, rany cielesne cierpliwie przyjął, a wśród udręk zawsze Boga wychwalał; ponadto żonę, gdy mu źle doradzała, mądrze powściągnął, w rozmowach z przyjaciółmi dzięki rozumowi wziął górę; za tak wielką cnotę cierpliwości na końcu został pocieszony podwójną nagrodą,

41 Więcej na ten temat por. T. Krynicka, *Sylwetki*, s. 202–204.

otrzymując po utracie dóbr znakomitą mnogość darów. 2. (5) Albowiem po nocy smutku zrodził Dzień, po fetorze wrzodów wydał na świat woń Kasji, po doświadczonej wzgardzie otrzymał Róg do namaszczenia królów oraz uzyskał Flet, aby wygrywać chwałę.

Końcowa partia życiorysu, ukazująca okoliczności śmierci i pochówku Hioba (*obitus*), a także zawierająca alternatywną wersję jego pochodzenia, którą podają anonimowe hebrajskie źródła, stanowi swego rodzaju kontrapunkt, towarzyszący ukazującym *ortus* i *vita* partiom laudacyjnym gwooli uzupełnienia podanych wiadomości oraz dla wyrównania tonalności tekstu. W zamykającym relację ustępie Izidor przechodzi bowiem z języka emocji na język poznania: rzeczowy, powściągliwy, pozbawiony środków obrazowania:

Po nieszczęściu żył natomiast przez 170 lat, a wszystkie dni jego życia liczyły lat 248, zmarł też i został pochowany w swojej ziemi. Hebrajczycy twierdzą, że nie wywodził się z rodu Ezawa, ale pochodził z potomstwa Nachora, brata Abrahama, i żył za czasów patriarchów; Nachor bowiem zrodził Usa, z którego potomstwa, jak wierzą, został zrodzony, zgodnie z tym, co jest napisane na początku tej księgi: „W ziemi Us był mąż, który miał na imię Hiob”.

Ustęp ten przypomina swego rodzaju przypis do relacji o losach bohatera. Osadzając ukazywaną postać w konkretnej topografii, odwołując się do znanych mu źródeł oraz uściślając, jakie były początki życia Hioba, Izidor łamie iluzję zanurzenia w przedstawiony na początku świat bohatera, dokonuje swego rodzaju ujawnienia się, przekonuje czytelnika do swego obiektywizmu i wiarygodności przekazu. Podniosły ton dydaktyczno-parenetycznej homilii zmienia się w opanowany ton naukowego biblijnego komentarza. Napięcie opada: odbiorca otrzymuje możliwość przemyślenia, przeżycia, głębokiego przyswojenia otrzymanych przy zapoznaniu się z okolicznościami życia i charakterystyką Hioba treści.

Jednak w przypadku męczenników, proroków i apostołów, okoliczności odejścia z tego świata również stanowią motyw o charakterze pochwalnym. Dlatego w ukazujących ich relacjach chwalebna śmierć staje się ukoronowaniem poświęconego służbie Panu życia. Zatem czytamy, że:

39.1. Ezechiel, kapłan, syn Buziego, zrodzony w ziemi Sarira, zwany „synem człowieczym” jako prefiguracja Chrystusa; po wzięciu do niewoli został wraz z Joachimem uprowadzony do Babilonu, prorokował tym, którzy wraz z nim byli wzięci do niewoli, upominając ich z powodu ich potknięć i, wiedziony Bożą żarliwością, oskarżając ich o wszystkie ich przestępstwa i nikczemności; zabił go przywódca Izraela, dlatego że z surowością i powagą właściwą kapłanowi upominał go z powodu bezbożnego świętokradztwa. Lud pochował go na polu Maur w grobowcu Sema i Arfaksata [...]. 69. Andrzej, którego imię oznacza „okazały”, brat Piotra, według Jana pierwszy, według Mateusza drugi po pierwszym, ten przy losowaniu [krain do] przepowiadania otrzymał Scytię i Achaję, tam też w mieście Patra zginął, zawieszony na krzyżu. 70. Jakub, syn Zebedeusza, brat Jana, czwarty w kolejności; dwunastu pokoleniom, które są rozproszone wśród ludów, napisał i Hiszpanii oraz krainom zachodnim głosił Ewangelię, i wypełnił światłem głoszenia kresy świata. Ten zginął święty mieczem przez Heroda tetrarchę; pochowany na wybrzeżu Marmaryki.

Podsumowując, możemy stwierdzić, że w pisarskim warsztacie twórcy traktatu *O narodzinach i śmierci świętych mężów* powstają barwne, urozmaicone, zapadające w pamięć streszczenia historii biblijnych postaci, które, niczym sporządzone przed egzaminem notatki, ułatwiają odbiorcy zapamiętanie treści obszernej księgi, a zarazem, jak swego rodzaju biblijne *brevarium fidei*, wypełniają jego umysł formułami do medytacji i modlitwy oraz wzorami do naśladowania w codziennym postępowaniu. Starożytność nie oddzielała kształcenia od wychowywania. Izydor z Sewilli – sławny nauczyciel licznych pokoleń europejskich czytelników – był niewątpliwie również ich wielkim wychowawcą. Zdając sobie sprawę, że niewiedza prowadzi do upadku, a wiedza ma powstrzymać przed złymi czynami⁴², uczy, aby wychowywać, i wychowuje, ucząc⁴³. Opowiada o sławnych biblijnych bohaterach, by jego czytelnik lepiej ich poznał,

42 Isidorus Hispalensis, *Synonyma* II 65; 71, s. 88, 91.

43 Potwierdzając tym samym trafność obserwacji uczonych, że średniowieczna hagiografia przekazywała swemu czytelnikowi zarówno wiadomości o świecie, jak też wzorce postępowania, por. A. S. Efimov, *Agiografiâ i pedagogika rannego sred-nevekov'â*, „Vestnik Russkoj hristianskoj gumanitarnoj akademii”, 16 (2015) nr 1, s. 238–250, spec. s. 239, 243–244.

zapamiętał i całym życiem naśladował, a czyni to umiejętnie, dyskretnie i skutecznie, tak że nawet dziś odbiorca traktatu przeżywa dzięki jego lekturze niejedno zaskoczenie, olśnienie, wzruszenie⁴⁴ – i staje się mądrzejszym, to jest lepszym, człowiekiem.

Streszczenie: Utwór Izydora *De ortu et obitu patrum* zawiera życiorysy wybitnych biblijnych postaci od Adama do Tytusa. Zgodnie z tym, co Sewilczyk zapowiada w tytułach i przedmowie traktatu, opowiada on o pochodzeniu (*ortus*), charakterze, cnotach i osiągnięciach (*vita*), a także okolicznościach śmierci i pochówku (*obitus*) bohaterów, wśród których czytelnik znajdzie patriarchów, sędziów, królów, proroków, apostołów i uczniów Pana. Charakterystyki bohaterów mają charakter laudacyjny. Mają one służyć utrwaleniu i uzupełnieniu posiadanych przez odbiorcę wiadomości o sławnych biblijnych postaciach, a także – w nie mniejszym stopniu – ukazaniu ich odbiorcy jako wzorów do naśladowania w codziennym życiu. Lektura traktatu dowodzi, że Izydor z Sewilli był dla pokoleń europejskich czytelników nie tylko nauczycielem, lecz również wychowawcą.

Słowa kluczowe: Izydor z Sewilli, Biblia, *O narodzinach i śmierci świętych ojców*, starożytna biografia, żywoty świętych, Noe, Hiob, Ezechiel.

Bibliografia

- Andrés Sanz M.A., „*Bibliothecam compilavit*”: *La Bible d’Isidore de Séville*, „*Connaissance des Pères de l’Église*”, 2016, nr 142, s. 37–50.
- Brunhölzl F., *Geschichte der lateinischen Literatur des Mittelalters*, Munich 1975.
- Díaz y Díaz M.C., *Introducción general a San Isidoro de Sevilla*, w: San Isidoro de Sevilla, *Etimologías*. Edición bilingüe, texto latino, versión española y notas por J. Oroz Reta, M.–A. Marcos Casquero, t. 1–2, Madrid 1982, t. I, s. 1–257.
- Efimov A.S., *Agiografiâ i pedagogika rannego sred-nevekov’â*, „*Vestnik Russkoj hri-stianskoj gumanitarnej akademii*”, 16 (2015) nr 1, s. 238–250.
- Fontaine J., *Introduction*, w: Isidore de Séville, *Traité de la Nature*, ed. par J. Fontaine, Bordeaux 1960, s. 1–162.
- Fontaine J., *Isidore de Séville et la culture classique dans l’Espagne wisigothique*, t. 1–2, Paris 1959, t. 3, Paris 1983.

44 C. Chaparro Gómez, *Introducción*, s. 1.

- Fontaine J., *Isidore de Séville. Genèse et originalité de la culture hispanique au temps de Wisigoths*, Turnhout 2001.
- Isidoro de Sevilla, *De ortu et obitu patrum. Vida y muerte de los santos*, introducción, edición crítica y traducción por C. Chaparro Gómez, Paris 1985 (Collection Auteurs Latins du Moyen Âge).
- Isidorus Hispalensis, *Versus*, ed. J.M. Sánchez Martín, Turnholti 2000.
- Izydor z Sewilli, *Sentencje*, tłum. i oprac. T. Krynicka, Kraków 2012.
- Izydor z Sewilli, *Synonimy*, przeł. T. Krynicka, Kraków 2017.
- Izydor z Sewilli, *Wiersze*, oprac. i tłum. T. Krynicka, „Vox Patrum”, 27 (2007) t. 50–51, s. 565–580.
- Krynicka T., *Izydor z Sewilli, „Synonimy”: tematyka, styl, źródła dzieła*, „Vox Patrum”, 38 (2018) t. 69, s. 405–427.
- Krynicka T., *Izydor z Sewilli*, Kraków 2007.
- Krynicka T., *Izydora z Sewilli „O narodzinach i zgonach świętych ojców”: kompozycja traktatu*, „Vox Patrum”, 40 (2020) t. 73, s. 95–122, DOI: 10.31743/vp.4670.
- Krynicka T., *Literacki charakter botanicznej wiedzy Izydora z Sewilli: „Etymologie”, księga XVII*, „Studia Classica et Neolatina”, 9 (2010) s. 23–36.
- Krynicka T., *Pomysłowe mrówki, zawzięte mole i muszki pijaczki: owady w XII księdze „Etymologii” Izydora z Sewilli*, w: *Owady, robaki, insekty: referaty pokonferencyjne. Materiały z sesji z cyklu „Bestiarium”, 9 kwietnia 2013 [dokument elektroniczny]*, Gdańsk 2013, s. 31–37, <https://docplayer.pl/5318251-Owady-robaki-insekty-referaty-pokonferencyjne.html>, dostęp: 10.04.2019.
- Krynicka T., *Świat roślin w XVII księdze „Etymologii” Izydora z Sewilli*, Lublin 2007.
- Krynicka T., *Sylwetki kobiet w traktacie „O narodzinach i zgonach świętych ojców” Izydora z Sewilli*, „Vox Patrum”, 36 (2016) t. 66, s. 197–217.
- Krynicka T., *Wprowadzenie*, w: *Izydor z Sewilli, Synonimy*, przeł. T. Krynicka, Kraków 2017, s. 7–18.
- Krynicka, T., *Zapomniane arcydzieło Izydora z Sewilli Pochwała lampy przed ołtarzem*, „Christianitas Antiqua”, 8 (2016) s. 144–166.
- Lausberg H., *Retoryka literacka. Podstawy wiedzy o literaturze*, tłum. A. Gorzkowski, Bydgoszcz 2002.
- Ledzińska A., *Gramatyka wobec sztuk wyzwolonych w pismach Izydora z Sewilli. „Origo et fundamentum liberalium litterarum”*, Kraków 2014, s. 25–101.
- Literatura europejska i łacińskie średniowiecze*, tłum. A. Borowski, Kraków 1998.
- Marrou H. I., *Historia wychowania w starożytności*, tłum. S. Łoś, Warszawa 1969.
- Martín-Iglesias J. C., *Isidoro de Sevilla († 636): obra y memoria*, „Sub vocibus”, s. 1–3, https://fil.ug.edu.pl/sites/default/files/_nodes/strona-filologiczny/73250/files/martin-iglesias_isidoro_de_sevilla.pdf, dostęp: 5.04.2019.
- Riché P., *Edukacja i kultura w Europie Zachodniej (VI–VIII w.)*, tłum. M. Radożycka-Paoletti, Warszawa 1995.

- Starowieyski M., *Izydor z Sewilli (560?–636)*, „Meander”, 22 (1967) s. 452–466.
- Szewczyk L., *Homilia jako miejsce zastosowania zasad retoryki. Nowe poszukiwanie wzajemnych relacji*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, 36 (2003) z. 1, s. 127–136.
- Živov V. M., *Kpatkij clovap’agiogpafičeckix tepminov*, Moskva 1994.
- Velásquez I., *La literatura hagiográfica. Presupuestos básicos y aproximación a sus manifestaciones en la Hispania visigoda*, León 2007.
- Winniczuk L., *Rola Neposa w literaturze rzymskiej*, w: Korneliusz Nepos, *Żywoty wybitnych mężów*, wstęp, komentarz i redakcją L. Winniczuk, Warszawa 1974, s. 5–30.
- Zawada M., *Niewyczerpana historia ognistego proroka. Cykl Eliasza i Elizeusza w komentarzu duchowo-mistycznym*, Warszawa 2010.